

Research paper 7/2007

únor / 2007

Alexandra Petková

Politika Ruskej federácie v oblasti energetiky

alexandra.petkova@amo.cz

Politika Ruskej federácie v oblasti energetiky

Mgr. Alexandra Peťková

Obsah	
1 Energetická politika Ruska	2
2 Vzťahy Rusko – Európska únia	3
2.1 <i>Vzájomná závislosť</i>	3
2.2 <i>Energetická charta</i>	4
2.3 <i>Nové produktovody</i>	5
2.4 <i>Možnosti európskej diverzifikácie</i>	5
3 Rusko a ázijsko-tichomorský vektor	6
3.1 <i>Rusko-čínske ekonomické vzťahy</i>	6
3.2 <i>Rusko-americké ekonomické vzťahy</i>	7
4 Rusko a postsovietske štáty	9
4.1 <i>Nová politika voči krajinám SNŠ</i>	9
4.2 <i>Ukrajina ako príklad vzťahov RF a postsovietskych štátov</i>	9
5 Ruský energetický sektor: zásoby, infraštruktúra a výzvy do budúcnosti	11
5.1 <i>Zásoby energetických surovín</i>	11
5.2 <i>Štátne štruktúry v energetike</i>	11
5.3 <i>Problémy ropného sektora</i>	12
5.4 <i>Problémy plynárenského sektora</i>	12
5.5 <i>Investičné prostredie</i>	13
6 Záverom – dôsledky pre Slovensko	14
7 Použitá literatúra	14

1 Energetická politika Ruska

Spory Ruska a Ukrajiny v januári 2006 a pozastavenie ruských dodávok, ktoré zasiahlo aj dodávky do EÚ, rozpúťali rozsiahlu verejnú diskusiu politikov aj odborníkov o ruskej energetike a jej úlohe v ruskej zahraničnej politike, hoci takýto prístup Kremľa sa objavil už aj predtým.

Po nástupe Vladimira Putina na post prezidenta prišlo k zmenám v zahranično-politickej koncepcii Ruskej federácie, ktorá sa stávala pragmatickejšou a predvídateľnejšou než počas éry jeho predchodcu Borisa Jeľcina. Tieto zmeny postupne ovplyvnili aj ekonomickú politiku štátu. Kým pred Putinovým príchodom nad geoeconomickými problémami plne prevládali geopolitické prístupy¹, po roku 2000 prichádzalo k postupnému zvyšovaniu významu ekonomických otázok, najmä však energetickej politiky, ktorá je zárukou hospodárskej stability krajiny. Okrem výmeny na prezidentskom poste prispeli k zmene chápania energetickej politiky a k posilneniu jej postavenia aj výrazne stúpajúce ceny ropy a v nadväznosti na ne aj ceny plynu.

Energetická politika sa stala jedným z hlavných nástrojov zahraničnej politiky Moskvy najmä vo vzťahu k EÚ, ale aj ku krajinám východnej Ázie a k postsovietskym štátom zo Spoločenstva nezávislých štátov (SNŠ).² Kľúčovú úlohu energetickeho sektora sformuloval prezident už 3. marca 2000 na *Všeruskej konferencii pre rozvoj palivovo energetickeho systému Ruska* v záposibírskom Surgute, kde vyhlásil, že Rusko „musí pri exporte surovín vychádzať zo svojich geostrategických záujmov.“³

Tento postoj sa plne odrazil v *Energetickej koncepcii Ruska do roku 2020*, prijatej 28. augusta 2003 nariadením ruskej vlády č. 1234. Podľa nej má energetická pozícia krajiny posilniť aj jej postavenie v medzinárodnom prostredí a jej vplyv na svetové procesy. Nadviazala na pôvodný dokument, *Energetická stratégia Ruska na obdobie do roku 2010*, schválený prezidentom Jeľcinom dekrétom č. 472 7. mája 1995, ktorý však nesplnil očakávania a nestal sa „zásadným dokumentom“.

Putinovej verzii zasa niektorí analytici vyčítajú, že sa nevenuje dôležitým faktorom fungovania energetickeho sektora, napríklad „ako bude v strednodobej perspektíve reštrukturalizovaný vnútorný trh s plynom, aká bude konkrétna úroveň daňového zaťaženia v rôznych sférach energetiky, či aká bude úloha štátu v riadení energetickeho obchodu. V Rusku

---

¹ Polikanov, Dmitry: Ruská zahraniční politika: dva roky Putinovy vlády. In: Mezinárodní politika, 11/2001, s. 16.

² Hirman, Karel: Energetická geopolitika. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006, s. 763.

³ Putin, Vladimir: Vystupenie na Vserossijskom soveščanii po razvitiju toplivno-energetičeskogo kompleksa Rossii. In: Prezident Rossii, 3. marca 2000. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2000/03/03/0000_type63378_28480.shtml.

neexistuje model modernej ekonomickej politiky v energetike prispôsobený pravidlám trhovej ekonomiky, (...) nie sú určené jasné a spravodlivé pravidlá fungovania energetických trhov.“⁴

2 Vzťahy Rusko – Európska únia

2.1 Vzájomná závislosť

Spomínané spory o plyn medzi Kyjevom a Moskvou vzbudili pochybnosti a obavy najdôležitejšieho ruského partnera, Európskej únie, o dôveryhodnosti Ruska ako dodávateľa energetických surovín. V súčasnosti EÚ z 50 % závisí na dodávkach zo zahraničia, pričom sa očakáva, že táto závislosť na dovoze energetických zdrojov v priebehu 20 až 30 rokov stúpne na 70 % a závislosť na dovoze zemného plynu počas 25 rokov stúpne na 80 %.⁵ Z terajšieho množstva plynu dovážaného do štátov EÚ tvorí ruský plyn polovicu a z množstva importovanej ropy je z Ruska 30 %. Na druhej strane, suroviny plynúce do pätnástich „starých“ členských štátov EÚ tvoria 50 % celkového energetického exportu Ruska,⁶ čo pre Moskvu tiež znamená určitú závislosť na západných partneroch.

Obavy Európy vzbudzuje nielen vlastná závislosť, ale aj možnosť, že by ju Moskva mohla použiť ako diplomatickú páku. Znepokojuje ju tiež nereformovaný ruský energetický systém, najmä plynárenský sektor, ktorému dominuje monopol štátom vlastneného Gazpromu, ďalej nedostatočný a zastaraný systém plynovodov a ropovodov, rastúca štátna kontrola a sťažovanie podmienok pre vstup zahraničných investorov do ruského energetického priemyslu. Vo všeobecnosti sa Európa snaží poukazovať aj na pokračujúci príklon ruského režimu k autoritárstvu, na porušovanie ľudských práv, potlačovanie opozície a médií. To ju však dostáva do paradoxného postavenia – či na uvedené problémy poukazovať dôslednejšie a riskovať negatívnu reakciu svojho najdôležitejšieho dodávateľa nevyhnutných surovín.

Energetický dialóg medzi Ruskom a Úniou začal po roku 2000, krátko po zvýšení svetových cien ropy a plynu, čo posilnilo postavenia Ruska ako významného svetového exportéra. Uskutočňuje sa v štyroch expertných skupinách: pre energetickú stratégiu, pre investície, pre infraštruktúru a technológie a pre energetickú efektívnosť a ekológiu.⁷ Problémom Únie je chýbajúca spoločná vonkajšia energetická politika, ktorá by umožnila Bruselu pri rokovaníach s Moskvou vystupovať jednotne. Absencia spoločného postupu sa jasne ukázala na poslednom summite EÚ – Rusko vo fínskom Lahti, kde mali byť dohodnuté podmienky novej zmluvy o spolupráci. Európa chce, aby nahradila súčasnú dohodu o partnerstve a spolupráci medzi EÚ a Ruskom, ktorej platnosť skončí v roku 2007 a automaticky sa predĺži, ak nebude dohodnutá nová. K novej dohode

---

⁴ cit. Milov, Vladimir, Selivachin, Ivan – Problemy energetičeskoj politiki. In: Carnegie Endowment for International Peace, č. 4, 2005, Moskva. [online verzia]: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/workpapers/wp-04-2005-www.pdf>.

⁵ GREEN PAPER. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. In: European Commission, Brusel, 8. 3. 2006. [online verzia]: ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf.

⁶ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]:

http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf.

⁷ Hirman, Karel: Energetická geopolitika. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006, s. 764.

o strategickej energetickej spolupráci však neprišlo pre odmietavý postoj Poľska, ktoré od Ruska žiadalo ratifikáciu *Zmluvy energetickej charty* a zrušenie ruskej blokády na poľské mäso.

Nejednotnosť Únie sa prejavila aj skôr – v postoji k výstavbe nového plynovodu do Nemecka popod Baltské more, pričom Berlín takmer úplne ignoroval záujmy ostatných partnerov z Únie⁸, tiež v rozdielnosti názorov ohľadom potreby tlaku na ruskú stranu, aby uskutočnila reformy a demonopolizáciu energetiky.

2.2 Energetická charta

Ďalšou európskou požiadavkou je už spomínaná ratifikácia *Zmluvy o energetickej charte* zo strany Ruska. Tú Moskva odmieta ratifikovať, pretože by to znamenalo rozdelenie monopolných spoločností, či nutnosť liberalizácie energetickeho sektoru. Niektorí ruskí analytici dokonca považujú vynucovanie si prístúpenia k energetickej charte za pokus EÚ zbaviť Rusko jeho prirodzenej konkurenčnej výhody, teda nízkych cien pre vnútorný trh, aj keď v súčasnosti v prípade plynu zatiaľ dotovaných. Pritom energetická sila Ruska je podľa nich hlavnou zložkou jeho obrannej spôsobilosti a mala by byť „reakciou na americkú vojenskú silu.“⁹ Ruská vláda však argumentuje pragmatickejšie: podľa nej je „politicky nerealistické zvýšiť ceny platené chudobnými spotrebiteľmi, energetické zdroje sú konkurenčnou výhodou Ruska a zvyšovanie cien by spôsobilo ťažkosti ruským podnikom.“¹⁰ Poukazuje tiež na fakt, že aj EÚ má problémy s liberalizáciou vlastného vnútorného trhu, ktorému dominujú štátom vlastnené monopoly neumožňujúce konkurenciu.

Hlavným predmetom sporov medzi EÚ a Ruskom je však najmä dodatok k zmluve, tzv. *Tranzitný protokol*, ktorý by umožnil voľnú prepravu energetických surovín tretích štátov cez ruský prepravný systém, a v prípade konfliktu s danou krajinou by zaväzoval dodávateľa dodávky neprerušiť. Jedným zo základných princípov *Zmluvy o energetickej charte* je teda povolenie vstupu tretích strán do plynovodnej a elektrickej sústavy.¹¹ Ide najmä o stredoázijské krajiny a štáty Južného Kaukazu, ktoré by tak mohli prepravovať svoje lacnejšie suroviny až do Európy. V súčasnej dobe Rusko rozhoduje, kam budú suroviny prepravené, keďže väčšina transportných ciest v regióne je orientovaná na európsku časť Ruska,¹² hoci túto závislosť do istej miery znížil nový ropovod z Azerbajdžanu do Turecka (BTC) obchádzajúci ruské územie. Možnosť prepravy stredoázijských, či kaspických energetických zdrojov cez Rusko by eliminovala problémy Únie s ich

⁸ Dôvodov nemeckého postupu je viac, najdôležitejším je účasť nemeckých spoločností na projekte, ďalej blízke priateľstvo Schrödera a Putina a v neposlednom rade Schröderova osobná zainteresovanosť, keďže po odchode z nemeckej politiky získal post v dozornej rade projektu.

⁹ Deljagin, Michail: Assessing Russia's Energy Doctrine. In: Russia in Global Affairs, č. 4, október - december 2006. [online verzia]: <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/17/1072.html>.

¹⁰ cit. Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]: http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf.

¹¹ Ševce, Peter - Európska energetická politika v kontexte svetových energetických procesov. In: Spoločnosť pre strednú a východnú Európu, 29. 5. 2006. [online verzia]: <http://www.ssve.sk/index.php?page=clanok&idc=46>. Blížšie pozri: The Energy Charter Treaty and Related Documents. In: Energy Charter Secretariat. [online verzia]: www.encharter.org/upload/9/120520674515751158192049714743532131935190860213f2543v3.pdf

¹² Typickým príkladom je Ukrajina, ktorá sa dohodla na prijateľnej cene za plyn tak, že sprostredkovateľská plynárenská spoločnosť RosUkrEnergo (RUE), spoločný podnik ruskej Gazprombanky a rakúskej Reiffeisenbanky, dováža drahší ruský plyn, ktorý mieša s lacnejším turkménskym prepravovaným tiež cez ruské potrubia.

nedostatočnou diverzifikáciou, pričom by nemusela investovať do nákladných náhradných transportných projektov. Zostala by však naďalej závislá na tranzite cez Rusko a problematické štáty – Bielorusko a Ukrajinu.

Moskva však nemá veľa dôvodov, aby s tým súhlasila. Brusel jej ponúka len vágny prísľub stabilných odberov, čo Rusku nestačí. Ak prijme *Tranzitný protokol*, hrozí mu, že sa okrem popredného exportéra energetických zdrojov stane významnou tranzitnou krajinou. Na druhej strane niektoré členské štáty Únie odmietajú možnosť vstupu ruských distribučných firiem na svoj vnútorný trh.¹³ Príkladom takéhoto postupu bolo odmietnutie vstupu Gazpromu do najväčšej britskej distribučnej spoločnosti Centrica v prvej polovici tohto roka, čo neprispelo k ruskej ochote ratifikovať energetickú chartu.

Podľa Vladimira Putina, „ak naši (európski) partneri (...) chcú liberálnu politiku týkajúcu sa prístupu k infraštruktúre, produkcii a transportu, potom si treba položiť otázku, čo za to dostaneme my? Možno by sme tiež mohli získať prístup k infraštruktúre, produkcii a transportu, ale akého druhu? K akým ložiskám budeme mať prístup my? Aké máte potreby? Ak nám nemôžete poskytnúť tieto veci, a vy nemôžete, potom musíme nájsť inú prijateľnú podobu vyrovnanie a podniknúť kroky zodpovedajúce vzájomným záujmom.“¹⁴ Podobné reakcie sú aj dôsledkom silnejúcich hlasov, že Európska únia musí diverzifikovať dodávateľov energií, pretože je na Rusku príliš závislá. V logickej nadväznosti sa ozvali aj ruské názory o potrebe diverzifikácie energetického exportu a posilnenia postavenia na iných, neeurópskych trhoch. Rusko je totiž tiež závislé – na európskych odberoch. Práve tak, ako EÚ potrebuje stabilný dovoz surovín, Rusko potrebuje bezpečné trhy a stále príjmy.

2.3 Nové produktovody

Problémy do dialógu Ruska a EÚ priniesla aj rusko-nemecká dohoda o výstavbe severoeurópskeho Baltského plynovodu z ruského Vyborgu do nemeckého Greifswaldu, ktorý má byť dokončený do roku 2010. Je síce určitou zárukou záujmu Ruska dlhodobu uspokojovať rastúce pohľadávky Európy, jeho trasa vedúca popod Baltské more však znepokojila pobaltské štáty a Poľsko, ktoré ho označili za obchádzanie svojich národných záujmov a za presadzovanie záujmov Nemecka na úkor iných členských štátov EÚ. Doterajšie tranzitné štáty, teda Ukrajina a Bielorusko, sa obávajú poklesu objemu prepravovaných surovín cez svoje územie a tým aj poklesu platieb za tranzit. Okrem toho, v prípade sporov s týmito krajinami, by im Moskva mohla odstaviť dodávky plynu bez toho, aby jej hrozilo zníženie dodávok do západnej Európy.

Z ruského hľadiska je Baltský plynovod výhodný práve tým, že obchádza preň problematické tranzitné štáty, ktoré sú neplatičmi a často v nich dochádza k nelegálnym odberom. Podmorská trasa, hoci drahšia než pozemná, zaisťuje vyššiu bezpečnosť dodávok, neovplyvňujú ich zábery tretích krajín a dáva možnosť vyhnúť sa tranzitným poplatkom. Gazprom vytvoril spoločnosť North European Gas Pipeline Company s nemeckými spoločnosťami BASF a E.ON, pričom Gazpromu patrí 51% podiel a jeho nemeckým partnerom po 24,5 %. Spolupráca prinesie Rusku významné

¹³ Máša, Pavel: Křeče léčby plynové závislosti. In: Mezinárodní politika, 6/2006, s. 12.

¹⁴ cit. Putin, Vladimir: Press-konferencija po itogam sammita Rossija – EC. In: Prezident Rossii, 25. mája 2006, Soči. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2006/05/25/2009_type63377type63380_106059.shtml.

nemecké investície do plynárenskej infraštruktúry a prostredníctvom podielu v dcérskej spoločnosti BASF Wintershall získa prístup do európskych distribučných sietí.¹⁵

Okrem Baltského plynovodu Rusko uvažuje o predĺžení plynovodu Modrý prúd (Blue Stream) z Turecka do Európy, čím by mohlo zvýšiť dodávky pre krajiny EÚ. Súčasná trasa plynovodu sa zatiaľ nevypláca v takej miere ako pôvodne dúfalo, pretože Turecko neodoberá toľko ruského plynu, koľko sľubovalo.

2.4 Možnosti európskej diverzifikácie

Diverzifikáciu surovínových zdrojov považuje Brusel, napriek zvýšenému záujmu Ruska o export na európske trhy, za najdôležitejšiu potrebu v budúcich desaťročiach. Vyžaduje si to však komplikované, drahé a najmä dlhotrvajúce riešenia. V súčasnosti sa sústreďuje na možnosti dodávok surovín z oblasti Kaspického mora a Alžírsko (s 23 % druhý najväčší dodávateľ plynu do Únie). Aj tu však naráža na záujmy ruských spoločností, Rosneft', Zarubežneft', Sojuzneftegaz, Zarubežneftegaz, ktoré chcú získať exkluzívne práva na alžírsko ropné a plynové náleziská a účasť na projekte výstavby plynovodu z Alžírsko cez Maroko do Európy.¹⁶ Podobne sa Gazprom pokúša získať ťažobné práva aj v oblasti Kaspického mora, kde ešte nie je dostatočne rozvinutá ťažba. Tieto oblasti sú problematické aj nestabilnou bezpečnostnou a politickou situáciou. Typickým príkladom pomerov v okolí Kaspického mora je Gruzínsko, ktoré ako tranzitná krajina trpí pokračujúcimi separatistickými snahami. V súčasnosti teda nie je jasné, či alternatívne dodávateľské krajiny sú stabilnejšie a dôveryhodnejšie ako Rusko.

Ďalším problémom európskej diverzifikácie je chýbajúca infraštruktúra k potenciálnym alternatívnym zdrojom, či už ide o produktovody alebo o terminály na skvapalnený plyn. Za prvý krok možno považovať spustenie ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) v roku 2005, ktorý bude prepravovať ľahkú kaspickú ropu¹⁷ z Azerbajdžanu do Turecka a odtiaľ do Európy. Súbežne s ním sa stavia Juhokaukazský plynovod (Southern Caucasus Pipeline – SCP), ktorým začína prúdiť plyn z azerbajdžanského ťažobného Kaspického mora cez Gruzínsko a Turecko do Európy. Tento plynovod môže v budúcnosti pomôcť aj exportu kazašského a turkménskeho plynu.¹⁸ Okrem toho by v budúcnosti mal fungovať plynovod Nabucco, ktorého trasa je plánovaná z Azerbajdžanu cez Turecko a Balkán do Grécka. Ide však o dlhodobú záležitosť, dokončenie je plánované až v roku 2020. Tieto projekty sú v rozpore so záujmami Ruska, ktoré sa obáva, že môže prísť k poklesu odbytu jeho plynu¹⁹ či dokonca k strate niektorých dôležitých trhov, ako napríklad krajín Spoločenstva nezávislých štátov.²⁰

¹⁵ Kovalov, Viktor: Ruská federácia: tiché znovuzrodenie – Energetický sektor v ruskej zahraničnej politike. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006, s. 266.

¹⁶ Tamtiež, s. 262.

¹⁷ Na rozdiel od tzv. „ľahkej“ ropy je nutné síce lacnejšiu „ťažkú“ ropu s vysokým obsahom síry, ku ktorej patrí napríklad aj ruská vývozná zmes Ural, dodatočne spracovávať, čo zvyšuje náklady.

¹⁸ Hirman, Karel: Energetická geopolitika. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006, s. 772.

¹⁹ Hirman, Karel: Energetický dialóg bude mať vplyv na celkový rozvoj vzťahov EÚ a Ruska. In: Listy SFP, január – február 2004, s. 20.

²⁰ Kurdel'čuk, Daniil, Malinovskij, Alexandr, Novak, Inna: Ukraine - Russia: A EUROPEAN APPROACH TO UKRAINE'S GAS DILEMMA. In: Zerkalo nedeli, 49/2005. [online verzia]: <http://www.mirror-weekly.com/ie/show/577/52114/>.

Pri zásobovaní Európy môže v budúcnosti zohrať úlohu tzv. ďaleký sever – oblasť v Barentsovom zálive medzi Nórskom a Ruskom, ktorá má 25 % svetových zistených energetických zdrojov. Tento región blízko Európy by mohol poskytnúť odpoveď jej budúcim energetickým potrebám, ale aj zvýšiť problémy okolo citlivých environmentálnych otázok.²¹

3 Rusko a ázijsko-tichomorský vektor

Diverzifikácia ruského energetického exportu sa zameriava na krajiny východnej a juhovýchodnej Ázie, najmä na Čínu s dynamicky rastúcim hospodárstvom, Japonsko, Južnú Kóreu, Tchaj-wan, ale aj na Spojené štáty americké.

3.1 Rusko-čínske ekonomické vzťahy

V súčasnosti Rusko vyváža železničnými a riečnymi cestami denne asi 200 tisíc barelov ropy do severočínskych miest Daging a Harbin a cez Mongolsko do centrálnej Číny.²² Hoci železničná preprava (prostredníctvom štátnej spoločnosti Ruské železnice) má kapacitné obmedzenia a je drahšia ako preprava potrubiami (k nákladom pridáva ďalších 5 až 7 dolárov na barel), Rusko k tomuto spôsobu prepravy muselo pristúpiť pre nedostatok infraštruktúry smerujúcej na východ. Železničný export, ktorý v roku 2005 predstavoval 7,7 miliónov ton ropy, je však rentabilný len vďaka vysokým cenám ropy. V prípade ich poklesu by Rusko stratilo nielen príjem, ale aj trh, a to až do doby, kým nebude dostavané plánované potrubie.²³

V apríli 2006, s využitím štátnej firmy Transneft', začalo Rusko výstavbu Východosibírskeho ropovodu z ruského Tajšetu, v sibírskej oblasti Irkutsk, do ruského mesta Skovorodino blízko hraníc s Čínou, odkiaľ by mal pokračovať do ruského prístavu Nachodka pri brehoch Japonského mora. Pôvodne mala trasa ropovodu smerovať výlučne do Číny, ako to navrhovala ropná spoločnosť Jukos, ale začiatkom roku 2004 ruská vláda pristúpila na návrh Japonska vybudovať 4 188 kilometrov dlhý ropovod k tichomorskému pobrežiu. Napriek deklarovanému úzkemu spojenectvu s Čínou súhlasilo Rusko s ponukou Tokia vo veľkej miere spolufinancovať celý projekt, ktorého cena by sa mala vyšplhať na 7 miliárd dolárov. Tokio tiež sľúbilo ďalších 5 miliárd na prieskum nových ložísk vo východnej Sibíri.²⁴ Po návšteve Vladimira Putina v Číne v marci 2006 však Rusko súhlasilo s výstavbou odbočky zo Skovorodina do čínskeho Dagingu, ktorá by mala byť hotová do roku 2008.²⁵

Ropovod k Tichému oceánu znamená pre Rusko väčšie možnosti pri výbere odberateľov – okrem Číny aj Japonsko, Južná Kórea, či USA. Keďže trasa Východosibírskeho ropovodu povedie

²¹ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]:

http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf.

²² Gelb, A. Bernard: Russian Oil and Gas Challenges. In: CRS Report for Congress, 3. 1. 2006. [online verzia]:

<http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf>.

²³ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]:

http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf

²⁴ Rothman, Andy: China and Russia. Common interests, contrasting perceptions. In: CLSA Asia – Pacific market, máj 2006, s. 17. [online verzia]: www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/rep/RussiaChinaMay06.pdf.

²⁵ Moore, Patrick: Russia/China: 'Partners' Struggle With An Unequal Relationship. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 22. 3. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=03&y=2006&id=F2221DAE-56ED-4483-AC2E-02582B18EA53.

len po ruskom území, vyhne sa transportným poplatkom a možným problémom s tranzitom cez cudzie územie.

Rusko tiež súhlasilo s výstavbou dvoch plynovodov smerujúcich z nálezísk v západnej Sibíri a z východosibírskeho Sachalinu do Číny, ktorými by v budúcnosti mohlo do Číny prúdiť až 80 miliárd metrov kubických plynu ročne. Ako prvý má byť postavený západný plynovod, ktorý by podľa odhadov mohol o päť rokov začať dodávky. Aj tu však Rusko po čase môže naraziť na konkurenciu v podobe lacnejšieho plynu dovážaného cez plánovaný turkménsko-čínsky plynovod, ktorého výstavba bola dohodnutá začiatkom roku 2006.

3.2 Rusko-americké ekonomické vzťahy

Ropné dodávky smerujú aj do USA, ktoré však majú problémy so spracovaním ruskej „ťažkej“, menej kvalitnej ropy, preto je vývoz väčších objemov zatiaľ otáznym. Ruský podiel na americkom ropnom trhu na jar roku 2002 vzrástol z 1 % na 1,3 %, koncom roku 2003 vzrástol na 4 %. Rusko zároveň oznámilo, že bude schopné pokryť 10 % amerických potrieb, ale bude potrebovať niekoľkomiliardové investície.²⁶

Na americký trh sa pokúša preniknúť aj Gazprom, ktorý v septembri 2005 po prvý raz prepravil do USA tanker so 60 tisícami ton skvapalneného plynu. Chýba mu však potrebná infraštruktúra – teda dostatok kapacít na skvapalnenie plynu v Rusku a jeho uvedenie do plynného stavu na severoamerickej pôde. Vybudovanie takýchto zariadení plánuje Gazprom v spolupráci s kanadskou spoločnosťou Petro-Canada, pričom projekt by mal byť dokončený do roku 2010. V tomto období chce Gazprom začať ťažbu na jednom z najslubnejších nálezísk plynu, na Štokmanských poliach v Barentsovom mori, 550 kilometrov severne od ruského prístavu Murmansk. Jeho zásoby sú odhadované na 3,7 biliónov kubických metrov plynu a 30 miliónov ton plynového koncentráту.²⁷ Na projekte sa chcú podieľať mnohé svetové firmy ako Chevron a Conoco Phillips, nórske spoločnosti Norsk Hydro a Statoil, či francúzska skupina Total. Pôvodne chcel Gazprom preniesť časť nákladov desaťmiliardovej investície na päť vybraných záujemcov, a to výmenou za menšinový podiel akcií. Niektorí analytici pritom považovali za pravdepodobného spoločníka Gazpromu spoločnosť Total, ktorá by ruskému plynárenskému gigantu mohla poskytnúť podiel v termináli na skvapalnený plyn v americkej Louisiane. Pre neskúsenosť Gazpromu s hlbokovodnou ťažbou (320 až 340 metrov pod morskou hladinou) by bola výhodná spolupráca s nóorskymi spoločnosťami, pretože majú prax s ťažbou v podobných podmienkach.²⁸

V októbri 2006 však Gazprom oznámil, že na ťažbe na Štokmanskom nálezisku sa zahraničné firmy zúčastňovať nebudú. Za rozhodnutím je vidieť snahu ruského štátu udržať si kontrolu nad zásobami strategických surovín aj za cenu zvýšenia vlastných nákladov. Je však otázne, či Gazprom dokáže takýto projekt zvládnuť sám, a to nielen po finančnej stránke, ale aj s ohľadom na jeho technické možnosti a už spomínaný nedostatok skúseností.

²⁶ Leijonhielm, Jan, Larsson, Robert L.: Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers. In: Swedish Defence Research Agency, Štokholm, november 2004. [online verzia]: <http://www.foi.se/upload/rapporter/Russias%20Strategic%20Commodities-%20Leijonhielm%20&%20Larsson%20-%20FOI-R-1346-SE.pdf>.

²⁷ Kupčinsky, Roman: Russia: The Shtokman Gas Game. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 15. 10. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=10&y=2006&id=271B726F-367F-4D72-893B-F1CB7C977CFE.

²⁸ Akerib, Michel: A New Energy Eldorado. In: Russia Profile, 31. 5. 2006. [online verzia]: <http://www.russiaprofile.org/business/2006/5/31/3786.wbp>.

Druhým prevkapaním bolo rozhodnutie Gazpromu distribuovať plyn zo Štokmanu na európske trhy, a nie do USA, ako bolo pôvodne plánované. Predaj plynu z náleziska v Štokmane do Európy by bol jednoduchší z technického, aj finančného hľadiska vzhľadom na blízkosť európskych trhov. K tomuto kroku Moskva pristúpila po zhoršení vzťahov s Washingtonom pre jeho nesúhlas so vstupom Ruska do Svetovej obchodnej organizácie (World Trade Organization – WTO).²⁹ V budúcnosti však môže Rusko toto rozhodnutie zmeniť, najmä po podpise protokolu o jeho pristúpení k WTO, ktorý vyjednávači oboch krajín podpísali 18. novembra 2006 na summite Rady pre ekonomickú spoluprácu Ázie a Tichomorja (Asian-Pacific Economic Cooperation – APEC) vo vietnamskom Hanoi.³⁰

4 Rusko a postsovietske štáty

4.1 Nová politika voči krajinám SNS

Jednu z najdôležitejších oblastí predstavuje pre Rusko postsovietsky priestor, najmä štáty vo východnej Európe a na Južnom Kaukaze, ktoré sa v posledných rokoch usilujú vymaniť zo závislosti na Moskve. Práve v prípade týchto štátov je Rusko obviňované z nemiestneho využívania energetických dodávok ako nátlakovej páky na ich udržanie v ruskej sfére vplyvu. Pri tejto problematike je potrebné pozrieť sa na predchádzajúcu politiku Ruska v oblasti.

Po rozpade ZSSR a konsolidácii nového ruského štátu vytvorila Moskva koncepciu „blízkeho zahraničia“ a integračné zoskupenie Spoločenstvo nezávislých štátov (SNS), ktoré zahŕňalo väčšinu postsovietskych krajín. Americký politológ Zbigniew Brzezinski nazval túto politiku snahou o rekonštrukciu „určitej (...) štruktúry v geopolitickom priestore predtým ovládanom Sovietskym zväzom, pričom Moskva sa mala ocitnúť vo vedúcom a rozhodujúcom postavení.“³¹ Súčasťou tejto politiky bolo využitie ekonomických faktorov na udržanie ruského vplyvu, najmä využitie možnosti poskytovania lacných energetických surovín výmenou za politickú lojalitu.³²

Napriek tomu, že sa táto politika neukázala príliš úspešnou, pretrvávala až do nástupu Vladimira Putina. Jedným z pokusov o zmenu zastaranej koncepcie možno považovať rozsiahly integračný projekt Jednotného ekonomického priestoru (JEP), ktorý mal združovať ekonomicky najrozvinutejšie štáty SNS – Rusko, Bielorusko, Ukrajina a Kazachstan – a mal byť akýmsi „náprotivkom“ EÚ.³³ Projekt JEP však neuspel pre neochotu novej ukrajinskej vlády, vzniknutej po „oranžovej revolúcii“ v roku 2003, vstúpiť do zoskupenia. Následne sa Moskva rozhodla definitívne odstrániť prežívajúcu koncepciu dotovaných cien a postupne prejsť vo vzťahu s bývalými provinciami na trhovú úroveň, aj keď nedosahuje západoeurópsku. Dôsledkom tohto kroku bol nesúhlas dotknutých štátov, ktoré okrem iného nie sú schopné trhové ceny zaplatiť.

²⁹ Kupčinsky, Roman: Russia: The Shtokman Gas Game. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 15. 10. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=10&y=2006&id=271B726F-367F-4D72-893B-F1CB7C977CFE.

³⁰ Putin, V.: Statements after the meeting with the President of the United States George W. Bush. 19. 11. 2006, Hanoi. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/11/19/1822_type82914_114162.shtml.

³¹ cit. Brzezinski, Zbigniew: Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha. Mladá fronta 1999, s. 110.

³² Šimov, Jaroslav: Ruské ekonomické záujmy ve službách velmocenské politiky. In: Mezinárodní politika, 2/2006, s. 4.

³³ Tamtiež, s. 5.

Niektorí analytici tento postup označujú za pomstu Ruska postsovietskym štátom, ktoré sa rozhodli pre euroatlantickú prozápadnú orientáciu, najmä Ukrajine, Gruzínsku a Moldavsku. Tieto názory vyvracia fakt, že ceny plynu stúpli pre všetky postsovietske krajiny, vrátane štátov ako Arménsko či Bielorusko, ktoré sú považované za blízkyh spojencov Moskvy. Okrem toho, ani čiastočná zmena smerovania, keď sa napríklad na Ukrajine stal premiérom proruský orientovaný Viktor Janukovyč, ktorý odmieta vstup Ukrajiny do NATO, neprispela k zníženiu cien plynu.

4.2 Ukrajina ako príklad vzťahov RF a postsovietskych štátov

Ukrajina je tranzitný štát, ktorým preteká 80 % ruského plynu smerujúceho do Európy. V novom prístupe Ruska zohrávajú dôležitú úlohu komerčné záujmy Gazpromu. Zvýšenie cien nebolo trestom za prozápadné smerovanie, ale snahou dosiahnuť zisky. Výsledkom neboli politické ústupky ukrajinskej vlády, práve naopak. Celú „plynovú vojnu“ z januára 2006 možno chápať aj ako snahu Gazpromu oslobodiť sa od tlaku ruského štátu, ktorý ho v minulosti používal ako politický nástroj.³⁴ „Gazprom v súčasnej dobe prechádza na štandardné ekonomické vzťahy so zahraničnými odberateľmi, čo je pozitívny, hoci z krátkodobého hľadiska veľmi nepríjemný krok. (...) je tento krok nutný (...) aj z hľadiska prípadného vstupu Ruska do WTO. Problematická (...) je ale snaha ovládať plynovú infraštruktúru týchto štátov. (...) Logické je aj obchádzanie prostredníkom, či už z dôvodu znižovania nákladov, alebo zaistenia bezproblémovosti dodávok.“³⁵

Novému postupu Gazpromu však pomohol aj pragmatickejší prístup ruskej vlády, ktorá privítala možnosť zvýšiť svoje zisky a udržať si, ak aj nie priamy vplyv na dianie u svojho západného suseda, tak aspoň postavenie dôležitého hráča. Tento postoj začala uplatňovať aj voči ostatným štátom SNŠ. Možno teda povedať, že prozápadná orientácia Ukrajiny a iných postsovietskych krajín bola len zámienkou na zrušenie prežitej a nevýhodnej politiky lacných surovín za politickú lojalitu.

Treba ešte dodať, že príčinou rusko-ukrajinského plynového sporu boli aj niektoré kroky novej ukrajinskej vlády na čele s prezidentom Juščenkou. Na území Ukrajiny v minulosti dochádzalo k nelegálnym odberom z dodávok určených pre Európu, čo potvrdil aj bývalý prezident Leonid Kučma.³⁶ Dochádza k nim však aj v súčasnosti, napríklad v júni 2005 Gazprom oznámil, že z ukrajinských skladov zmizlo 7800 miliónov kubických metrov plynu.³⁷ Ukrajina odoberala plyn určený pre Európu na doplnenie vlastného krátkodobého výpadku aj v zime 2005–2006, čo spôsobilo pokles toku plynu pre Európu po odstavení ruských dodávok pre Ukrajinu.³⁸

Okrem toho, hoci vina za vznik krízy z januára 2006 je pripisovaná Rusku, bola to nová ukrajinská vláda, kto začal na jar 2005, v snahe zlepšiť svoju finančnú situáciu, prehodnocovať rusko-ukrajinskú zmluvu o dodávkach a tranzite. „Ukrajinskej vláde išlo o zvýšenie (nízkej) platby za tranzit ruského plynu cez ukrajinské územie z 1,093 dolárov za 1000 metrov kubických na 100

³⁴ Kovaľov, Viktor: Ruská federácia: tiché znovuzrodenie – Energetický sektor v ruskej zahraničnej politike. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, OBOP MO SR, Bratislava, 2006, s. 267.

³⁵ Cit. Svoboda, Karel: Role ruských energetických kolosů ve světové politice. In: Mezinárodní politika, 2/2006, s. 14.

³⁶ Lelyveld, Michael: Ukraine: Russian Duma Pressures Putin In Gas Controversy. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 21. 8. 2000. [online verzia]: <http://www.rferl.org/features/2000/08/f.ru.000821115908.asp>.

³⁷ Kovaľov, Viktor: Ruská federácia: tiché znovuzrodenie - Energetický sektor v ruskej zahraničnej politike. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, OBOP MO SR, Bratislava, 2006, s.294.

³⁸ Stern, Jonathan: The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006, In: Oxford Institute for Energy Studies, 16. 1. 2006. [online verzia]: http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf.

km na 2 až 2,5 dolára pri zachovaní rovnakých cien plynu (50 dolárov).³⁹ Tento krok môže byť považovaný za jednostranné porušenie medzinárodnej zmluvy, či dokonca za jej zrušenie.⁴⁰

Ruská strana síce súhlasila so zvýšením tranzitných poplatkov, ale otvorenie zmluvy jej umožnilo požadovať novú dohodu o vyšších cenách za dodávaný plyn, na ktoré Ukrajina nakoniec musela pristúpiť. Podobne budú musieť na zvýšenie cien pristúpiť aj ďalšie krajiny, ako Moldavsko, Gruzínsko, či Bielorusko, napriek tomu, že v januári 2007 kvôli zvýšeniu cien Minsk zastavil tranzit ruskej ropy cez svoje územie na západ.

V budúcnosti zrejme príde k rozšíreniu transportu surovín z oblasti Kaspického mora. Exportérom z oblasti to zaistí garanciu dlhodobých príjmov a upevní ich politickú a ekonomickú nezávislosť, krajinám východnej Európy môže poskytnúť väčšiu energetickú nezávislosť od Ruska. Prvým krokom k tomuto cieľu je nedávne spustenie ropovodu z Azerbajdžanu do Gruzínska a prípadné využitie na ropovod Družba prepojeného ropovodu Odesa-Brody, či jeho predĺženie do poľského Plocku či Gdaňsku. Problémom je nepripravenosť infraštruktúry a mnohých ťažobných lokalít v okolí Kaspiku.

5 Ruský energetický sektor: zásoby, infraštruktúra a výzvy do budúcnosti

5.1 Zásoby energetických surovín

Overené zásoby zemného plynu v RF sú odhadované na 47,6 biliónov kubických metrov⁴¹, čo predstavuje asi 26 % svetových zásob. Rusko je tak krajinou s najväčšími plynovými rezervami na svete. Overené ropné zásoby predstavujú 60 miliárd barelov, ako odhad zásob sa uvádza 67 miliárd barelov ropy.⁴² Rusko je zároveň najväčším exportérom energetických surovín na svete. V súčasnosti je na jeho území viac než 300 objavených a preskúmaných nálezísk uhľovodíkov, ťaží sa z polovice z nich. Viac ako 50 % ťažby ropy a vyše 90 % ťažby plynu sa sústreďuje v oblasti medzi Uralom a Stredosibírskou vysočinou, a v západnej Sibíri. Na západnú Sibír pripadá 76 % zásob plynu, na Uralsko-povolžskú oblasť 8 %, na východnú Sibír a na Ďaleký východ po 3 % zásob.⁴³ Existujú tiež potenciálne obrovské rezervy v regiónoch, ktoré ešte nie sú využívané alebo dokonca preskúmané, ako republika Komi, Nenecký autonómny okruh a región okolo Barentsovo mora.⁴⁴

5.2 Štátne štruktúry v energetike

Jedným prvkom, ktorý nemožno prehliadať, ani podceňovať, je vplyv ruskej byrokracie. V energetickom sektore zohráva úlohu viacero inštitúcií. Za celý úsek je zodpovedné Ministerstvo pre energetiku, kým Federálna energetická komisia (FEK) má na starosti tarify a predpisy. Ďalej

³⁹ cit. Kovaľov, Viktor: Ruská federácia: tiché znovuzrodenie – Energetický sektor v ruskej zahraničnej politike. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, OBOP MO SR, Bratislava, 2006, s. 295.

⁴⁰ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]:

http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf.

⁴¹ EIA: Russia. Country Analysis Brief, Energy Information Administration. [online verzia]:

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/NaturalGas.html>.

⁴² EIA: Russia. Country Analysis Brief, Energy Information Administration. [online verzia]:

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.

⁴³ Arbatov, Alexander, Belova, Maria, Fejgin, Vladimir: Russian Hydrocarbons and World Markets. In: Russia in Global Affairs, č. 1, január – marec 2006. [online verzia]: <http://eng.globalaffairs.ru/region-economics/numbers/14/1004.html>.

⁴⁴ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006.

existuje MVK (komisia pridelujúca licencie na export), ktorá kontroluje prístup k prístavom lodnej prepravy, využívanie potrubia a prideluje exportný prístup firmám, ktoré chcú vyvážať ropu.

5.3 Problémy ropného sektora

Plynárenský a ropný sektor však čelia množstvu problémov. Kým ropný sektor prešiel v 90. rokoch demonopolizáciou a privatizáciou a podstatná časť prešla do súkromných rúk,⁴⁵ hoci po nástupe Vladimira Putina sa posilňuje pozícia štátnych ropných spoločností, v plynárenskom sektore neustále dominuje štátom vlastnený monopol Gazprom.

Odvetvie v súčasnosti závisí na niekoľkých veľkých, no vyčerpávajúcich sa poliach, čo ho robí zraniteľným v prípade väčších nehôd. Nové perspektívne ložiská ešte neproduckujú, okrem toho sa nachádzajú v nepriaznivých klimatických podmienkach, čo sťažuje a predraží ťažbu. Tiež sú často vzdialené od existujúcej a často nedostatočnej infraštruktúry, ktorá je v rukách štátneho monopolu Transneft a problémom je aj jej zastaranosť.

5.4 Problémy plynárenského sektora

Podobné, možno ešte vážnejšie problémy existujú v plynárenskom odvetví. Dochádza k poklesu ťažby v najväčších ložiskách, pretože sú takmer vyčerpané. Ide najmä o veľké západosibírske ložiská Urengoj (vyťažené na 75 %), Jamburg (na 60 %) a Medvežie (na 85 %).⁴⁶ Viac než 90 % ťažby zaisťujú tieto unikátne tzv. veľké náleziská. Podiel Urengojského, Jamburského a Medvežieho náleziska predstavuje viac ako polovicu ťažby Gazpromu a asi 65 % celkovej ťažby ruského zemného plynu.⁴⁷ Nové veľké ložiská na polostrove Jamal či na Sachaline sú v súčasnosti v štádiu prípravných prác na ťažbu. Posledné dve veľké ložiská v západnej Sibíri, kde sa už ťaží, Zapolarnoje a Južno-Ruskoje, môžu poklesu ťažby zabrániť len dočasne.⁴⁸ Gazprom má problémy s prieskumom a rozvojom nových veľkých oblastí aj pre svoju zadlženosť a radšej sa zameriava na rozvoj menších oblastí v blízkosti už existujúcich.

Podľa Gennadija Šmala, prezidenta Ruskej únie ropných a plynárenských producentov (Russian Union of Oil and Gas Producers), bude ruský energetický export ohrozený, ak sa nezavedie geologický prieskumný program pre nové ložiská. Jurij Trutnev, minister prírodných zdrojov, tiež netajil, že prieskum je naliehavou potrebou, aby sa zabránilo prepadu ťažby v západnej Sibíri po roku 2010.⁴⁹

---

⁴⁵ V súčasnosti existuje približne 25 rôznych ropných spoločností, aj keď najväčšou je stále štátom vlastnená Rosneft. Bližšie pozri: Leijonhielm, Jan, Larsson, Robert L.: Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers. In: Swedish Defence Research Agency, Štokholm, november 2004. [online verzia]: <http://www.foi.se/upload/rapporter/Russias%20Strategic%20Commodities-%20Leijonhielm%20&%20Larsson%20-%20FOI-R-1346-SE.pdf>.

⁴⁶ Milov, Vladimir, Selivachin, Ivan – Problemy energetičeskoj politiki. In: Carnegie Endowment for International Peace, č. 4, 2005, Moskva. [online verzia]: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/workpapers/wp-04-2005-www.pdf>.

⁴⁷ Arbatov, Alexander, Belova, Maria, Fejgin, Vladimir: Russian Hydrocarbons and World Markets. In: Russia in Global Affairs, č. 1, január – marec 2006. [online verzia]: <http://eng.globalaffairs.ru/region-economics/numbers/14/1004.html>.

⁴⁸ Hirman, Karel: Energetická geopolitika. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006, s. 775.

⁴⁹ Gorst, Isabel: Russian Pipeline Strategies: Business vs. Politics. In: The Energy Dimension in Russian Global Strategy, J. A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, October 2004. [online verzia]: http://www.rice.edu/energy/publications/docs/PEC_Gorst_10_2004.pdf.

Podobne ako v ropnom sektore, aj v plynárenskom je exportný systém nedostatočný a zastaraný. Vlastní ho priamo Gazprom, čím sa obrovská spoločnosť stáva ešte menej efektívnou. Podľa odhadov Medzinárodnej energetickej agentúry (International Energy Agency – IEA) pri OECD bude treba do roku 2030 na udržanie a rozvoj ruskej energetickej infraštruktúry vyše 1 bilióna amerických dolárov.⁵⁰

Až donedávna bol Gazprom zaťažovaný ruskou politikou lacných surovín pre krajiny SNŠ, ktoré Rusko predávalo hlboko pod trhovú cenu. Druhou záťažou, a tá dosiaľ pretrváva, je dotovanie nízkych cien na vnútorruskom trhu, napriek ich plánovanému postupnému zvyšovaniu. Ruský energetický trh nemá zatiaľ s liberalizáciou, na rozdiel od iných odvetví ruskej ekonomiky, takmer žiadne skúsenosti, keďže 85 % dodávaných energonosičov je spotrebiteľom predávaných za regulované ceny.

Odpor Ruska k reforme, demonopolizácii a privatizácii Gazpromu pretrváva, najmä čo sa týka jeho rozdelenia na ťažobnú a prepravnú časť. Štát síce v roku 2005 povolil liberalizáciu časti akcií Gazpromu (následne aj štátnej Rosnefti), ktoré boli ponúknuté na predaj zahraničným spoločnostiam, ale povinný podiel štátu zostáva 50 % a jedna akcia. Tento stav však mnohí analytici nepovažujú za problém, poukazujúc na čiastočne štátom vlastnené energetické monopoly v európskych krajinách ako Francúzsko či Nórsko.⁵¹ Väčšie znepokojenie vyvolávajú komplikované vlastnícke štruktúry (spoločnosť vlastní viac ako 100 ďalších firiem) a miešanie príkazovej ekonomiky s trhovými silami.⁵² Kritike sa nevyhlo ani angažovanie sa firmy v tzv. neprofilových, teda neenergetických podnikoch, ako bankovníctvo, či mediálna sféra. Aj snaha Gazpromu o prechod na multienenergetickú spoločnosť, teda o prienik na ropný trh a na trh s jadrovou energiou vytvára obavy z prílišného „štiepenia“ aktivít firmy do mnohých oblastí, čím trpí základná činnosť, teda ťažba plynu.⁵³

5.5 Investičné prostredie

Problematickou oblasťou ruského ropného aj plynárenského sektora sú aj obmedzenia pre vstup zahraničných investorov zo strany štátu. „Príčinou takýchto reštrikcií je existencia tzv. strategických podnikov, teda podnikov, ktoré majú v dobe ohrozenia štátu význam pre jeho obranu. Tieto spoločnosti sú tak či onak obmedzené na účasti v privatizačných projektoch. Asi 1050 podnikov s čiastočným či úplným vlastníckym podielom štátu potrebuje prezidentov priamy súhlas. Medzi také firmy patrí (...) aj Gazprom, či Rosneft.“⁵⁴ Hoci súpis týchto strategických podnikov bol kratší, než sa očakávalo, postoj Moskvy k zahraničným investorom zostáva nejasný. Zdá sa, že sú akceptované niektoré spoločnosti, ktoré robia priame majetkové investície, ako BP, Total,

⁵⁰ World energy investment outlook. In: International Energy Agency, 2003. [online verzia]: <http://www.iea.org/Textbase/nppdf/free/2003/weio.pdf>, s. 447.

⁵¹ Monaghan, Andrew, Montanaro-Jankovska, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]: http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf.

⁵² Leijonhielm, Jan, Larsson, Robert L.: Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers. In: Swedish Defence Research Agency, Štokholm, november 2004. [online verzia]: <http://www.foi.se/upload/rapporter/Russias%20Strategic%20Commodities-%20Leijonhielm%20&%20Larsson%20-%20FOI-R-1346-SE.pdf>.

⁵³ Svoboda, Karel: Role ruských energetických kolosů ve světové politice. In: Mezinárodní politika, 2/2006, s. 13-14. Gazprom kúpil ropnú spoločnosť Sibneft, založil vlastnú ropnú spoločnosť Gazpromneft, kúpil 54 % akcií firmy Atomstrojexport, ktorá je hlavným exportérom jadrových zariadení, ďalej napríklad Ižorské závody.

⁵⁴ Cit. Svoboda, Karel: Rusko: země investicím zaslíbená? In: Mezinárodní politika, 5/2005, s. 13.

ConocoPhillips, E.ON – Ruhrgas.⁵⁵ Účasť zahraničných investičných subjektov štát obmedzuje aj v prípade časti nálezísk spadajúcich do kategórie „strategické“.

Táto snaha ruskej vlády spôsobuje, že v súčasnosti je časť zahraničných investorov v energetike vytláčaná aj z tých projektov, v ktorých bola ich účasť dohodnutá v minulosti, často ešte v 90. rokoch⁵⁶, alebo sú nútení spájať sa s ruskými firmami. Zahraničné spoločnosti sú tiež opatrnej kvôli nestabilnej investičnej klíme v Rusku spôsobenej vládnymi zásahmi, legislatívnou neistotou a administratívnymi problémami súkromného kapitálu. Rusko dodnes nebolo schopné jasne stanoviť právne limity pre zahraničné spoločnosti. Túto situáciu možno v budúcnosti napraviť v snahe splniť požiadavky vstupu do Svetovej obchodnej organizácie.

6 Záverom – dôsledky pre Slovensko

Spomedzi krajín Višegrádskej štvorky patrí Slovensko k štátom najviac závislým na ruskom dovoze – na 97 % je závislé na ruskom plyne, na 98 % na ropu a plne na jadrovom palive. V ruských rukách sa čiastočne nachádza prepravca ropy Transpetrol a svoj vplyv Rusko uplatňuje aj cez rafinériu Sloznaft. Túto závislosť zatiaľ vyvažuje fakt, že Slovensko je pre Rusko dôležitá tranzitná krajina, čo vytvára závislosť vzájomnú. Od roku 2000 sa však táto výhoda znižuje pre sprevádzkovanie plynovodu Jamal-Európa, ktorý dodáva Európe plyn cez Bielorusko a Poľsko, kým cez naše územie prúdi plyn tranzitovaný cez Ukrajinu ropovodom Družba. Ďalší plynovod, obchádzajúci všetky tranzitné štáty, ktorá sa buduje pod Baltským morom, hrozí ďalším znižovaním prepravovaných zásielok. Ak by totiž Rusko nechcelo, alebo nemohlo zvýšiť dodávky do Európy, väčšinu súčasného množstva plynu by do Európy mohlo prepraviť práve Baltské potrubie.

Pre Slovensko by mala byť hlavná priorita celková diverzifikácia dodávateľov, trás a energetických zdrojov, bez ohľadu na to, čo v súčasnosti Rusko robí. Jednou z budúcich možností takejto diverzifikácie by bol nákup ropy zo severnej Afriky, či z oblasti Kaspického mora, odkiaľ sa ropa dopravuje ropovodom BTC k tureckému pobrežiu Stredozemného mora. Odtiaľ by doprava bola možná ropovodmi Odesa-Brody a Družba. Realizácii takýchto krokov však bráni práve pretrvávajúci ruský vplyv v slovenských firmách.

---

⁵⁵ Milov, Vladimir: The Power of Oil and Energy Insecurity. In: Institute of Energy Policy, Moskva, január 2006. [online verzia]: <http://www.energypolicy.ru/files/Russia-energy%20insecurity.pdf>.

⁵⁶ Ide napríklad o projekt Sachalin 2, pri ktorom zahraničná spoločnosť Shell údajne nedodrжала licenčné podmienky v oblasti ekológie. Podobné problémy má spoločnosť Exxon v projekte Sachalin 1, či Total na nálezisku Charjaga.

7 Použitá literatúra

- AKERIB, Michel: A New Energy Eldorado. In: Russia Profile, 31. 5. 2006. [online verzia]: <http://www.russiaprofile.org/business/2006/5/31/3786.wbp>.
- ARBATOV, Alexander, BELOVA, Maria, FEJGIN, Vladimir: Russian Hydrocarbons and World Markets. In: Russia in Global Affairs, č. 1, január – marec 2006. [online verzia]: <http://eng.globalaffairs.ru/region-economics/numbers/14/1004.html>.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: Velká šachovnice. K čemu Ameriku zavazuje její globální převaha. Mladá fronta 1999.
- DEL'JAGIN, Michail: Assessing Russia's Energy Doctrine. In: Russia in Global Affairs, č. 4, október - december 2006. [online verzia]: <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/17/1072.html>
- EIA: Russia. Country Analysis Brief, Energy Information Administration. [online verzia]: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/NaturalGas.html>.
- EIA: Russia. Country Analysis Brief, Energy Information Administration. [online verzia]: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html>.
- GELB, A. Bernard: Russian Oil and Gas Challenges. In: CRS Report for Congress, 3. 1. 2006. [online verzia]: <http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf>.
- GORST, Isabel: Russian Pipeline Strategies: Business vs. Politics. In: The Energy Dimension in Russian Global Strategy, J. A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, October 2004. [online verzia]: http://www.rice.edu/energy/publications/docs/PEC_Gorst_10_2004.pdf.
- GREEN PAPER. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. In: European Commission, Brusel, 8. 3. 2006. [online verzia]: ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf.
- HIRMAN, Karel: Energetická geopolitika. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006.
- HIRMAN, Karel: Energetický dialog bude mať vplyv na celkový rozvoj vzťahov EÚ a Ruska. In: Listy SFPA, január – február 2004.
- KOVALOV, Viktor: Ruská federácia: tiché znovuzrodenie – Energetický sektor v ruskej zahraničnej politike. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005 – 2006, Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstva obrany SR, Bratislava, 2006.
- KUPČINSKY, Roman: Russia: The Shtokman Gas Game. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 15. 10. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=10&y=2006&id=271B726F-367F-4D72-893B-F1CB7C977CFE.
- KURDEL'ČUK, Daniil, MALINOVSKIJ, Alexandr, NOVAK, Inna: Ukraine - Russia: A European approach to Ukraine's gas dilemma. In: Zerkalo nedeli, 49/2005. [online verzia]: <http://www.mirror-weekly.com/ie/show/577/52114/>.
- LEIJONHIELM, Jan, LARSSON, Robert L.: Russia's Strategic Commodities: Energy and Metals as Security Levers. In: Swedish Defence Research Agency, Štokholm, november 2004. [online verzia]: <http://www.foi.se/upload/rapporter/Russias%20Strategic%20Commodities-%20Leijonhielm%20&%20Larsson%20-%20FOI-R-1346-SE.pdf>.
- LELYVELD, Michael: Ukraine: Russian Duma Pressures Putin In Gas Controversy. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 21. 8. 2000. [online verzia]: <http://www.rferl.org/features/2000/08/f.ru.000821115908.asp>.
- MÁŠA, Pavel: Křeče léčby plynové závislosti. In: Mezinárodní politika, 6/2006, s. 12.
- MILOV, Vladimir, SELIVACHIN, Ivan – Problemy energetičeskoj politiki. In: Carnegie Endowment for International Peace, č. 4, 2005, Moskva. [online verzia]: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/workpapers/wp-04-2005-www.pdf>.
- MILOV, Vladimir: The Power of Oil and Energy Insecurity. In: Institute of Energy Policy, Moskva, január 2006. [online verzia]: <http://www.energypolicy.ru/files/Russia-energy%20insecurity.pdf>.
- MONAGHAN, Andrew, MONTANARO-JANKOVSKA, Lucia: EU-Russia energy relations: the need for active engagement. In: European policy centre, marec 2006. [online verzia]: http://www.theepc.be/TEWN/pdf/89495137_EPC%20Issue%20Paper%2045%20EU-Russia%20energy%20relations.pdf
- MOORE, Patrick: Russia/China: 'Partners' Struggle With An Unequal Relationship. In: Radio Free Europe Radio Liberty, 22. 3. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=03&y=2006&id=F2221DAE-56ED-4483-AC2E-02582B18EA53.
- POLIKANOV, Dmitry: Ruská zahraniční politika: dva roky Putinovy vlády. In: Mezinárodní politika, 11/2001
- PUTIN, V.: Statements after the meeting with the President of the United States George W. Bush. 19. 11. 2006, Hanoi. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/11/19/1822_type82914_114162.shtml.
- PUTIN, Vladimir: Press-konferencija po itogam sammita Rossija – EC. In: Prezident Rossii, 25. mája 2006, Soči. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2006/05/25/2009_type63377type63380_106059.shtml.

- PUTIN, Vladimir: Vystupenie na Vserossijskom soveščanii po razvitiju toplivno-energetičeskogo kompleksa Rossii. In: Prezident Rossii, 3. marca 2000. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2000/03/03/0000_type63378_28480.shtml.
- ROTHMAN, Andy: China and Russia. Common interests, contrasting perceptions. In: CLSA Asia – Pacific market, máj 2006, s. 17. [online verzia]: www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/rep/RussiaChinaMay06.pdf.
- STERN, Jonathan: The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006, In: Oxford Institute for Energy Studies, 16. 1. 2006. [online verzia]: http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf.
- SVOBODA, Karel: Role ruských energetických kolosů ve světové politice. In: Mezinárodní politika, 2/2006.
- SVOBODA, Karel: Rusko: země investicím zaslíbená? In: Mezinárodní politika, 5/2005.
- ŠEVCE, Peter - Európska energetická politika v kontexte svetových energetických procesov. In: Spoločnosť pre strednú a východnú Európu, 29. 5. 2006. [online verzia]: <http://www.ssve.sk/index.php?page=clanok&idc=46>.
- ŠIMOV, Jaroslav: Ruské ekonomické záujmy ve službách velmocenské politiky. In: Mezinárodní politika, 2/2006.
- World energy investment outlook. In: International Energy Agency, 2003. [online verzia]: <http://www.iea.org/Textbase/nppdf/free/2003/weio.pdf>, s. 447.